Міністерство освіти і науки України
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії та археології
Наукове товариство студентів та аспірантів

ДРАГОМАНІВСЬКІ ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць молодих істориків

2026,
Випуск 11(15)

УДК 94(477)(066)
Д72

Рекомендовано до друку Вченою Радою історичного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 1 від 28 серпня 2026 р.)

Редакційна колегія:
Вєтров І. Г. – кандидат історичних наук, доцент;
Журба М. А. – доктор історичних наук, професор;
Жолоб М. П. – кандидат історичних наук, доцент;
Мелещенко Т. В. – кандидатка історичних наук, професорка;
Перепелюк О. М. – докторка філософії (історія та археологія), доцентка;
Потильчак О. В. – доктор історичних наук, відповідальний редактор та упорядник.

Рецензенти:
О. П. Реєнт – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України;
О. О. Салата – докторка історичних наук професорка;

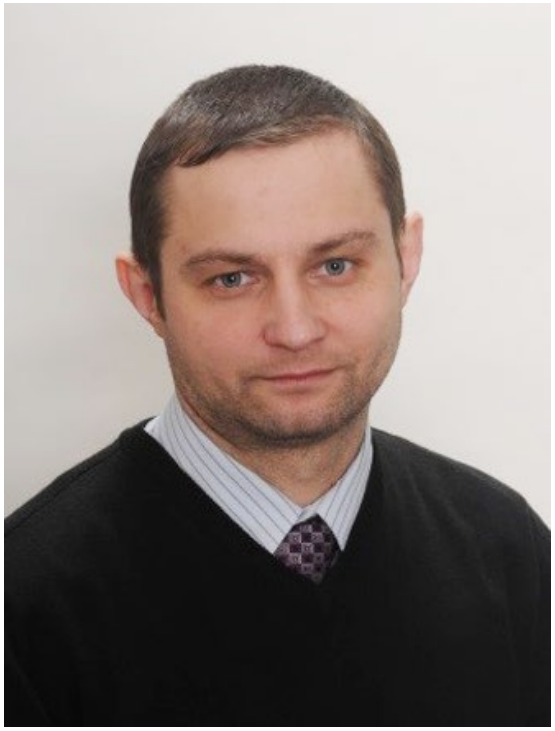
Д72 Драгоманівські історичні студії: зб. наук. праць молодих істориків / відп. ред. і упор. О. В. Потильчак: кафедра всесвітньої історії та археології; історичний ф-т; УДУ імені Михайла Драгоманова. Київ: Видавництво УДУ імені Михайла Драгоманова, 2026. Вип. 11(15). 243 с. Електронне видання.

У збірнику публікуються матеріали пленарного та секційних засідань XV Всеукраїнських драгоманівських читань молодих істориків «Україна в європейській та світовій історії: сучасний науковий і освітній дискурс», що відбулася в УДУ імені Михайла Драгоманова 22 травня 2026 р.

У доповідях та повідомленнях учасників конференції висвітлюються як порівняно вивчені так і малодосліджені проблеми вітчизняної та світової історії, порушуються актуальні й контраверсійні питання, що стали предметом наукової та суспільної дискусії в Україні. Матеріали збірника мають на меті популяризацію наукових історичних досліджень, розширення їх джерельної бази, проблематики, поглиблення аналізу історичних явищ і процесів, олюднення історії.

УДК 94(477)(066)

© Драгоманівські історичні студії, 2026
© Видавництво Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 2026

УДК 316.75:32(470+571)«2000/2026»

Віктор ДОЦЕНКО
професор кафедри всесвітньої історії та археології історичного факультету УДУ імені Михайла Драгоманова, доктор історичних наук, професор, м. Київ

ЕВОЛЮЦІЯ РОСІЙСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЗА РОКИ ПРАВЛІННЯ ВЛАДІМІРА ПУТІНА*

* Доповідь підготовлено в рамках виконання проєкту держбюджетного фундаментального наукового дослідження на тему: «Деміфологізація національного історичного наративу в інформаційному просторі та суспільному дискурсі України (1991-2024 рр.)». Наказ МОН України від 25 лютого 2025 р. № 369. Державний реєстраційний номер: 0125U001518.

Анотація. У доповіді розглядаються питання формування путінської історичної політики та її реалізація в системі історичної освіти. Особливо це стосується першого періоду президенства В. Путіна, коли було сформовано основні принципи використання історії для формування нової імперської ідеології.

Ключові слова: історична політика, ідеологія, Владімір Путін.

Viktor DOTSENKO

The Evolution of Russian Historical Policy during Vladimir Putin's Rule

Abstract. The presentation addresses the issues of the formation of Putin's historical policy and its implementation within the system of history education. Particular attention is paid to the first period of Vladimir Putin's presidency, when the basic principles of using history to shape a new imperial ideology were established.

Keywords: historical policy, ideology, Vladimir Putin.

Відкриття поблизу Кремля 4 листопада 2016 р. в День національної єдності, державного свята Росії, пам'ятника Володимиру, стало символом претензій сучасної імперіалістичної Росії на привласнення історії Київської Русі. Санкціонований особисто В. Путіним захід став продовженням відзначення переможних подій 2014 р. – окупації Криму та його включення до складу Росії. Це було, свого роду, тріумфом нової імперської ідеології

путінської Росії. Росії, яка отримала перемоги над старими-новими ворогами і прагнула «піднятися з колін».

Після розпаду Радянської імперії, у першій половині 1990-их років, питання ідеологічного наповнення існування нової Росії, було не на часі. Росія переживала жорстку економічну соціальну та політичну кризу. Імперія боролась за своє збереження, а не зростання та звеличення свого минулого.

Однак, уже в той складний для Росії час потужним голосом прозвучали висловлені так званими імперцями ідеї нового геостратегічного курсу Росії. У 1992 р. С. Караганов, економіст та в майбутньому член Ради із зовнішньої й оборонної політики і радник президента В. Путіна оголосив ідеї повернення Росії до імперського курсу, бо вона *«не зможе уникнути постімперської ролі... Москві доведеться грати на суперечностях, укладати тимчасові угоди, посилати війська, тобто здійснювати політику, яка багато в чому схожа на ту, що Російська держава забезпечувала в попередні сторіччя*». [1] Його думки, як одного із ідеологів сучасної Росії та представника інтелектуальної еліти, не змінилися і через чверть століття. В інтерв'ю журналісту видання «Der Spiegel» ніби продовжив свою думку відносно того, що *«… ми прагнемо статусу великої держави. Хочемо отримати його знову. На жаль, ми просто не можемо відмовитися від цього – 300 років позначилися на наших генах. Ми хочемо стати центром Великої Євразії, місцем, де панує мир і співпраця. До цієї Євразії буде належати і континентальна Європа».* [2]

Прихід до влади В. Путіна посилив тиск імперців. Він, вже в перші місяці свого правління, став звертати увагу на історію, як можливість обґрунтувати свою владу та формувати нову російську державну ідеологему та ідентичність. Символічною тезою нової історичної російської імперської пам'яті став заклик до росіян «триматися свого коріння». Формування нової імперської ідеї мало консолідувати росіян в єдиний національний організм готовий до звершень та завоювань. Росіяни повертаються до імперського сенсу історії, тобто росіяни, як і їхні попередники, існують для забезпечення появи, становлення, розвитку і збереження імперії. За ініціативою В. Путіна започатковувалась нова історична політика, яка полягала в утвердженні нових інтерпретацій історичних подій російського минулого та минулого колишніх російських територій. Тобто сусіднім народам транслювались нові суспільно-політичні цінності, здійснювалась пропаганда імперських символів, подій та постатей, які мали стати частиною їх національної ідентичності.

У російському, путінському варіанті звернення до минулого, до своїх предків і їх героїчних подвигів, легітимізує його дії, його статус, який

порівнюється з історичними діяннями руських правителів, московських князів та російський царів. Його діяння та діяння російського народу мають стати прикладом для нащадків, як для сучасних росіян діяння їх предків – збирачів земель руських, великих будівників імперської величі Росії, які виконували «цивілізаційну місію», несучи завойованим народам християнську культуру та державність.

Для російського очільника, на початках його правління, важливу роль відігравала постать Рюрика та місце звідки походить «земля руська». Легенда про діяння Рюрика та його дружини в районі Новгорода та Ладоги, давала В. Путіну можливість оголосити про символічну перемогу над Україною, бо початки державності Росії склались не в Києві, а принесені туди з російської землі.

Археологічні дослідження, їх інтерпретація російськими істориками, обговорення політологами та пропагування серед населення російським телебаченням та кіно стали частиною російської державної імперської політики з формування нового історичного наративу. [3] Влада починає формувати нову структуру колективної пам'яті росіян. Переписуються шкільні та університетські програми з історії, вносяться зміни в календар державних свят і пам'ятних дат, запроваджуються нові державні нагороди, вносяться зміни в державну та регіональну символіку, по новому оформлюються офіційні державні ритуали.

У 2001 р. в Росії на засіданні Уряду вперше піднімається питання шкільних підручників з історії та їх змістового наповнення. В межах реалізації державної програми «Патріотичного виховання громадян Російської Федерації на 2001-2005 р.» та постанови уряду РФ від 16 лютого 2001 р. про активну участь державної школи в запровадженні патріотичної ідеології, зміст шкільних підручників з історії потрапив під урядовий контроль. Провладні політики заговорили про запровадження цензури навчальної літератури.

У 2005-2006 р. в Росії запроваджується жорсткий федеральний стандарт для підручників і навчальної літератури з історії, який включав перелік основних подій і процесів та їх трактування з точки зору чиновників з Міністерства освіти та науки. Зокрема, теми, які стосуються історії Київської Русі, розглядалися як частина середньовічної історії Росії.

Тобто в Росії з приходом до влади В. Путіна відбувається процес запровадження жорсткої цензури у сфері історичної політики. Встановлюються на законодавчому рівні адміністративні заборони щодо трактування історичних подій та висвітлення життя певних історичних персоналій. Росія поступово відроджує сталінську модель історичної

політики, якій притаманна жорстка цензура і формування для потреб держави цілої низки історичних міфів. Створюється і відповідний орган для цензури в історичній сфері – Комісія по боротьбі з фальсифікаціями при адміністрації президента Росії. Комісію очолив директор Інституту російської історії РАН Андрєй Сахаров. За свій короткий період існування, а комісію ліквідували в 2012 р., вона встигла визначити основні напрями боротьби з «фальсифікаціями історичних фактів та подій, що ведуть до зменшення міжнародного престижу Російської Федерації». Одночасно посилюються гоніння на істориків, які не дотримуються державної ідеології в історичній сфері. Виробляється новий ідеологічний стандарт для написання підручників з історії для середньої і вищої школи.

Нову державну політику, як не дивно підтримує російське населення, яке ніби чекало слушного моменту відмовитися від «демократії в історії» та повернутися до звичної імперсько-радянської історичної політики. Як зазначає А. Міллєр в Росії *«раптом все це маргіналізувалося, а замість цього в центрі міркувань про історію виявилася тема нашого непереборного протистояння із Заходом, тема нашої православної віри, набутої, як ми з недавніх пір знаємо, в Криму, а не на берегах Дніпра, і решта подібних сюжетів. Плюс глорифікація імперії, що теж по-своєму, небезпечна річ»*. [4]

У червні 2007 р. відбулася всеросійська конференція викладачів історії та суспільних дисциплін, з учасниками якої зустрівся президент В. Путін. Під час свого виступу В. Путін наголошував на необхідності дотримання державного стандарту для написання шкільних підручників з історії. Тобто він вказував на потребі в *«ідеологічному наповненні шкільної історичної освіти: консолідації ідеологічного простору під протекторатом і організаційно-фінансовим контролем держави та витісненням з нього всіх, хто такому контролю не піддавався»*. [5]

У 2005 р. з'являється нове штучно вигадане російське загальнонаціональне свято – День народної єдності (День народного единства). Це яскравий приклад штучної комеморації на державному рівні. Уже в самій назві можна виділити ключовий для пост-постмодерна термін – єдність (единство). Він використаний владою для об'єднання в єдине ціле партії – «Єдина Росія» (Единая Россия) та молодіжного провладного руху «Идущие вместе». [6]

Отже, з моменту приходу В. Путіна до влади розпочався процес «суверенізації» середньовічної руської історії, який полягав у виключенні «київської спадщини» з нового російського історичного наративу. Її заміняли історія Древньої Руси та міф про походження державності східних слов'ян з північного центру, тобто міст Ладога та Новгород.

Зі збільшенням своєї влади, упродовж нульових років XXI ст., президент В. Путін поступово став основним тлумачем минуло всередині Росії. Він, у своїх виступах та посланнях, визначає для російських істориків основні напрями та ідеї наукового пошуку, формування нових історичних наративів та імперського міфотворення. Як зазначав прес-секретар президента Росії Д. Пєсков: *«Скажу точно, що президент надто добре знає нашу російську історію. Він постійно читає історичні матеріали…, з ним дуже тяжко сперечатися на якісь історичні теми»*. [7]

І чим більшою ставала його влада, тим більшим істориком він ставав. Новий російський вождь, цар, «живий Бог» визначає для своїх рабів основні завдання та напрями руху Росії. Він перетворюється, як його попередники Петро І, Й. Сталін, на вищу *«інтерпретаціну інстанцію, що пояснює простим смертним сенс минулого, сучасного і майбутнього Росії»*. [8]

Влада, в особі президента В. Путіна, бере на себе право інтерпретувати історичні факти та археологічні знахідки. Вона визначає яким має бути кінцевий історичний продукт та як його краще використати для обслуговування «національної ідеї». Тобто влада фактично контролює «наукові знання», перетворюючи їх на набір історичних міфів. Таким чином формується Великий історичний наратив, який за допомогою підконтрольних засобів масової інформації, школи, кіно і телебачення, театральних вистав, музейних експозицій, реклами, художніх і музичних творів, державних і регіональних свят формує Російський національний міф.

З 2010 р. кремлівський очільник руками Д. Медвєдєва починає тиснути на пострадянські країни, з метою вироблення спільної історичної платформи та «системи цінностей» [9]. Планується створення спільних комісій істориків для формування спільних підручників та узгодження проблемних питань.

Путін вміло використовує історію для політичних послань, застосовуючи прийоми і методи історичної політики. На думку Іскри Шварц, російська влада використовує минуле виключно для легітимації власних поточних рішень та дій. Це не просто путінська любов до історії, а інструмент політичної боротьби і продумана стратегія. *«Конструюючи бажані версії історичного минулого і підходящих образів предків, таких як слов'янин Рюрик, захисник і охоронець віри князь Олександр Невський або цар Петро І, який «повертав та зміцнював» «исконно русские» території, російська влада маніпулює історичною пам'яттю»* [10].

Отже, за допомогою російського національного міфу, захисту пам'яті та здобутків минулих поколінь, упродовж правління В. Путіна, здійснюється цинічна реалізація його імперського світобачення. З цього приводу влучно висловився Філіпп де Лора. Він зазначив, що «новий режим (путінський) – це

вже не «совєтска влада плюс електрифікація», як казав Ленін, а «КГБ плюс телебачення» [11].

Список використаних джерел та літератури

1. Скороход Л., Скороход Ю., Перепелиця Г. Миротворча діяльність на теренах СНД. *Політична думка*. 1997. № 4. С. 123-140. С. 125

2. Кондратенко О. Дискурс експансії Російської Федерації у контексті побудови неоімперської ідентичності. *Російська імперська державність: сучасні міжнародні виміри: аналітичний альманах.* Частина І. Київ: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2023. 332 с. С. 89-127. С. 103.

3. Журавлев Д. В., Мурашева В. В. Меч и златник: к 1150-летию зарождения Древнерусского государства. Москва: ГИМ, 2012.

4. Миллер А. Европейские войны памяти: кто взорвал консенсус истории и чем за это заплатит. Електронний ресурс. Режим доступу: https://globalaffairs.ru/print/global-processes/Evropeiskie-voiny-pamyati-kto-vzorval-konsensus-istorii-i-chem-za-eto-zaplatit--17482

5. Касьянов Г., Смолій В., Толочко О. Україна в російському історичному дискурсі: проблеми дослідження та інтерпретації. Київ: Інститут історії України, 2013. 128 с. С. 33.

6. Румянцева М.Ф. “Места памяти” в структуре национально-исторического мифа. Диалог со временем. 21. Специальный выпуск: Исторические мифы и этнонациональная идентичность. Москва: Издательство ЛКИ, 2007. С. 106-118. С. 118

7. Песков предложил версию трактовки слов Путина о коронавирусе и печенегах. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.interfax.ru/russia/703825; Песков объяснил, для чего Путин говорит о печенегах и половцах». Електронний ресур. Режим доступу: https://regnum.ru/news/polit/2930077.html

8. Якубова Л. До свободи крізь вогонь: Україна проти рашизму. Київ: Кліо, 2023. 432с. С. 205.

9. Якубова Л. Російсько-українські «історичні війни»: введення в дискурс ненависті і знищення. Аналітична записка. Київ: Інститут історії України НАН України, 2023. 68 с.

10. Шварц Искра «Ничего он не отторгал, он возвращал!» Что на самом деле хотел сказать Путин? Електронний ресурс: *Историческая экспертиза.* Режим доступу: https://surl.li/swnhjs

11. Гордієнко М. Тоталітарний синдром Росії: від комунізму до екзальтованого рашизму. *Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 2016*). Київ: Леся, 2016. С. 92.